

УДК 81'25(=161.2)-051 А. Горбатько

В. ГОРБАТЬКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЦТВА

**Коновалова М.О., асистент кафедри
перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура факультету іноземних мов,
Львівський національний університет імені Івана Франка**

Автор цієї статті прагне дослідити перекладацьку особистість В. Горбатька в контексті українського перекладознавства ХХІ століття. Дана розвідка зосереджена на вивченні прояву перекладацької індивідуальності В. Горбатька та мовної особистості перекладача в текстах перекладу.

Ключові слова: В. Горбатько, індивідуальність перекладача, мовна особистість перекладача, зони підвищеної креативності, індивідуальний стиль перекладача, перекладацькі хиби, позамовні чинники.

Автор данной статьи делает попытку изучить переводческую личность В. Горбатько в контексте украинских переводов ХХІ века. Данное исследование сосредоточено на изучении проявления переводческой индивидуальности В. Горбатько и языковой личности переводчика в текстах перевода.

Ключевые слова: В. Горбатько, индивидуальность переводчика, языковая личность переводчика, зоны повышенной креативности, индивидуальный стиль переводчика, переводческие ошибки, внеязыковые факторы.

Konovalova M.V. HORBATKO IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN TRANSLATION

The author aims at analyzing the translator's personality of V. Horbatko in the context of 21st century Ukrainian translation. The present research focuses on the translator's individuality of V. Horbatko and his speech personality that is reflected in the translated texts.

Key words: V. Horbatko, translator's individuality, translator's speech personality, extracreativity areas, translator's individual style, translator's errors, extralinguistic factors.

Метою даної розвідки є вивчення прояву перекладацької індивідуальності В. Горбатька та мовної особистості перекладача в текстах перекладу. Дослідження ґрунтується на трирівневому контрастивному аналізі, який охоплює прагматичний, семантичний та синтаксичний рівні. Для аналізу обрано такі твори: «Гордість та упередження» Дж. Остін, «Щоденник» Ч. Палагнюка, «Тринадцята легенда» Д. Сеттерфілд, «Дракула» Б. Стокера та їхні переклади, які виконав В. Горбатько.

Володимир Горбатько народився 4 серпня 1956 р. в смт. Великий Бурлук Харківської області. У 1968 р. родина переїжджає до смт. Золочів Харківської області, де В. Горбатько закінчує середню школу. В період між 1975 та 1980 рр. майбутній перекладач вчиться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Після закінчення університету працює військовим перекладачем в Африці, Азії, зокрема Афганістані та Південному Ємені. В період між 1982 та 1990 рр. працює у Харківському дослідницькому інституті «Гідропривід», перекладаючи з англійської та німецької мов. З 1989 по 1990 рр. разом із двома товаришами друкує українську газету «На сполох». Першою перекладеною книгою є 'The Outline of History'

Г. Уеллса (харківське видавництво «Око»). Серед інших перекладених творів: Ч. Палагнюк 'The Pygmy' та 'The Diary'; Дж. Остін 'Pride and Prejudice', 'Emma', 'Sense and Sensibility'; збірки коротких оповідань Джека Лондона та О. Генрі; оповідання Е. А. По; Р. Хурі 'The Last Templar'; П. Кері 'Theft: a love story'; Ден Браун 'The Lost Symbol'; література для дітей; серія політологічних робіт 'Advantage of the democracy over totalitarianism'; 'Інавгураційні промови Президентів США' та ін. Співпрацював з видавництвами «Ранок», «Око», «Фоліо», «Клуб сімейного дозвілля» та ін.

У 2009 р. Дейкр Стокер, племінник правника ірландського письменника Брема Стокера, у співавторстві з Айеном Голтом опублікував книгу «Дракула: повстання мерців», а тим часом не забарився і український переклад. З огляду на те, що обидві книги – «Дракула» (1897) і «Дракула: повстання мерців» (2009) – переклав українською мовою Володимир Горбатько, неабиякий інтерес для нас становить зіставний аналіз цих творів з їх перекладами, зокрема зіставлення нарративного дискурсу обидвох романів в діахронному зрізі. Д. Стокер та А. Голт подають власну інтерпретацію подій, що розгортались у романі Б. Стокера 24 роки по тому, з огляду

на це книгу не дарма вважають продовженням «Дракули» 1897 р. Однак, звернімо увагу на часовий проміжок: кінець XIX ст. та початок ХХІ ст. – чітко простежується питання діахронії, що спостерігається тут в площині хронотопу, яке зацікавлює з перекладознавчого та літературознавчого поглядів. Сутичка тематики вікторіанської готики та постмодернізму, алюзійність тексту 2009 р. щодо тексту 1897 р. – як з цим впорався перекладач, чи допомогло йому попереднє ознайомлення із текстом «Дракули» 1897 р., перш ніж він розпочав перекладати «Дракулу. Повстання мерців» (2009), чи ознайомився В. Горбатько з оповіданням Б. Стокера «Гість Дракули», яке опубліковано посмертно 1914 р. (адже дехто вважає цей текст прототипом роману «Дракула»). Крім того, цікаво простежити символізм лексем «heart» / «soul» та «darkness», як антонімічне протиставлення концептів «добро» та «зло» (крізь призму емоційної теорії Вундта, Ердмана, Фельдкелера та ін.). Очевидним є те, що інтерпретативні ресурси цих текстів є величезними, зважаючи не тільки на текстову динаміку, але й на взаємозв'язок текстів в українській полісистемі. Не менш складними для перекладу є «Гордість та упередження» Дж. Остін та «Тринадцята легенда» Д. Сеттерфілд, де В. Горбатько знову і знову зустрічається не лише з проблемою відтворення метафор, алітерації, ідіоматики, художніх порівнянь, іронії та інших стилістичних засобів, але і з питанням інтертекстуальності. Насиченість «Щоденника» Ч. Палагнюка (який, до речі, є американським письменником українського походження) розмовною лексикою, специфічний ідіостиль письменника, сатиричність його творів – як це відтворено українською. Усі зазначені вище питання послугували причиною вибору текстів для аналізу, ґрунтуючись на яких можна виокремити індивідуальний стиль В. Горбатька, адже хист тлумача, його мовна особистість та індивідуальність найяскравіше вимальовуються у місцях, які становлять складність для перекладу – там, де «перекладність» межує з «неперекладністю».

Питання перекладацької індивідуальності досліджувало чимало науковців, зокрема: М. О. Новикова, Р. П. Зорівчак, О. І. Черденченко, Г. М. Косів, В. Р. Савчин, Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров тощо. Цікавим є той факт, що його вивченню неабияк сприяла критика перекладу, адже аналізуючи перекладені твори, зіставляючи їх з оригіналами, досліджуючи множинність крізь призму перекладознавства

ми неминуче створюємо, а радше відтворюємо портрети перекладачів, їхню перекладацьку індивідуальність. Ми говоримо про стратегію одомашнення М. О. Лукаша, якою наскрізно пронизані усі його переклади що, в свою чергу, є віддзеркаленням його перекладацької особистості. «Переклад [...] – співтворчість, в якій участь перекладача є неминучою. Звідси виникає і множинність перекладів, і їх варіантність» [1, с. 15] [тут і далі переклад мій – М.К.], що і є своєрідним відображенням перекладацької індивідуальності. М. Т. Рильський «[...] наполягав на власному виборі творів для перекладу, які відповідали б певним настроям і характеру перекладача» [2, с. 131-132], а О. М. Фінкель зазначав, що причиною перекладацької множинності є існування різних індивідуальних стилів перекладачів. А. В. Федоров розрізняв об'єктивну та суб'єктивну перекладацьку індивідуальність. За словами Р. П. Зорівчак, Г. П. Кочур «[...] частково дотримувався історико-літературної концепції художнього перекладу, з увагою до індивідуальності перекладача, що її випрацювали І. Франко, М. Зеров та російські дослідники Ю. Левін, Є. Еткінд, М. Алексеєв, В. Россельс, В. Жирмунський» [3, с. 18]. Отож, «[...] переклад – це завжди умовність, яка залежить від часу, місця, літературного процесу й особистості перекладача» [2, с. 134]. Скільки б ми не говорили про нівелювання перекладацької особистості, усе одно тлумач полишає свій відбиток на тексті перекладу. Перекладач має «[...] відчувати себе творцем нового "всесвіту", і він є ним. Відповідно, кожний переклад – інтерпретація. Відповідно, творча індивідуальність перекладача не може не відобразитись на перекладі» [4, с. 187-188]. Так, наприклад, кожен з перекладачів п'яти повних перекладів Шекспірового «Короля Ліра» має «[...] свій інтерпретативний почерк, свою стилістику, свої перекладацькі секрети, що допомагають йому віднайти і відтворити художню доміную першотвору та досягнути змістової та стилістичної вірності у перекладі» [5, с. 310]

«Методику вивчення особистості перекладача дотепер ще не цілком осмислено і обґрунтовано» [5, с. 100]. Більш того, «[н]а сьогоднішній день практично відсутні роботи, присвячені комплексному дослідженню ідеостилів перекладачів-сучасників» [6, с. 1]. Кожний індивідуум беззаперечно є мовною особистістю, якій властиві універсальні (характерні мовним універсалам), національні (діалектні) та персональні (ідіолектні) лінгві-

стичні характеристики. Підтипом загальної мовної особистості є перекладацька мовна особистість, де перекладач є носієм мови-реципієнта, а також мовленнєвим індивідуумом, якому властивий свій ідіолект. Результатом останнього є прояв у перекладеному тексті поруч з авторською індивідуальністю, перекладацької індивідуальності. На основі аналізу *перекладацької мовної особистості В. Горбатька*, ми схильні стверджувати, що він постає текстовою мовною особистістю (за Ю. В. Казариним; і.е. мовна vs. мовленнєва особистість), в якій поєднуються українська (v.s. «русская языковая личность» за Ю. Н. Карауловим), діалектна (за В. Д. Лютиковою, Е. А. Нефедовою) та універсальна мовні особистості. Оскільки дослідження проводилося на основі вивчення текстів перекладу, ми зусередили увагу лише на текстовій мовній особистості перекладача. З огляду на приналежність В. Горбатька до українського етносу, ми відносимо його до української мовної особистості, а використання діалектних слів є проявом його діалектної мовної особистості. Оскільки універсальна мовна особистість характеризується наявністю усіх загальних мовних особливостей, тобто можливості писати та говорити і т.ін., В. Горбатько також є універсальною мовною особистістю. Результатом аналізу стало виокремлення *зон підвищеної креативності* («зони повышенной креативности» за О. Н. Шевченко [7]), характерних індивідуальному стилю В. Горбатька:

- ідіоматичний переклад (за класифікацією П. Ньюмарка, 'Approaches to Translation', 1988) – 24,10 % усіх ідіом у перекладі «Дракули» Б. Стокера – це переклад нейтрально забарвлених або емоційно забарвлених лексем фразеологічними одиницями;

- декомпозиція англійських монолексем у перекладі;

- переклад стилістично нейтральних лексем оригіналу розмовними, діалектними або сленговими лексемами.

Результатом дослідження стало виокремлення *класифікації позамовних чинників, які впливають на лінгвістичну маніфестацію мовної особистості перекладача* загалом та В. Горбатька зокрема. Отже, ми виснуємо, що складовими такої класифікації є:

1. перекладач, як представник певної школи перекладу;

2. домінантна перекладацька традиція;

3. жанр тексту;

5. первинна реальність (автора та перекладача) [8, с. 9];

6. вторинна реальність (автора та перекладача) [8, с. 9];

7. вплив та взаємодія культури-сприймача та культури-реципієнта;

8. мовні стереотипи (універсальні, культурні, індивідуальні);

9. знання (особистісне, культурне, універсальне, ситуативне, енциклопедичне), погляди, потреби, бажання, переваги, позиції, керівні принципи, почуття та емоції – за Т. ван Дейком. Де: *позиція* синонімічна *суперінтенції* (за О. Н. Шевченко [7] – основа мотиваційного рівня мовної особистості перекладача), *керівні принципи – інтерпретативній установці перекладача* (термін М. О. Новикової), а емоції представлені *суб'єктивністю та/або об'єктивністю перекладача стосовно текстових факторів*;

10. лінгвістична, соціокультурна, комунікативна та когнітивна компетентності.

Перекладацькі хиби В. Горбатька можна розподілити на два види: типові та поодинокі.

До *типових помилок* належать:

- аналітичний характер закличної форми;

Ми схильні притримуватися позиції таких науковців як О. Д. Пономарів, Р. П. Зорівчак, М. Б. Габлевич тощо і розглядати такий переклад, як наслідок інтерференції російської мови. Хоча дехто (зокрема Д. Кислиця) вважає, що в українській мові закличний формі властивий аналітичний характер, ми ж схилиємося до думки, що доречнішим є синтетичний характер закличної форми із флексіями *-імо, -ім, -мо*;

- неправильний переклад деяких лексем та словосполучень, наприклад: «her grandfather's death» [9, с. 130] – «смерть свого батька» [10, с. 141] (*має бути*: «смерть свого дідуся»), «husband» [9, с. 201] – «батько» [10, с. 214] (*має бути*: «чоловік»), «left brain» [11, с. 188] – «лівий мозок» [12, с. 253] (*має бути*: «ліва півкуля мозку»), «walnut» [11, с. 187] – «грецький горіх» [12, с. 253] (*має бути*: «волоський горіх») та ін.

До *поодиноких помилок* належить неправильний переклад тих чи інших лексем, які належно перекладені далі у тексті (наприклад, переклад лексеми «smile» як «посмішка» замість «усмішка»).

Контрастивний аналіз текстів-джерел та текстів-реципієнтів дозволяє стверджувати не лише про високий рівень адекватності перекладів, але й про неминучий вплив тлумача на інтерпретацію тексту через прояв в останньому перекладацької індивідуальності.

Порівнюючи «Дракулу» Б. Стокера з українським перекладом В. Горбатька, автор даної

статті послуговувався ще одним перекладом видавництва Школа. Незважаючи на те, що 9 вересня 1885 року Бернська конвенція ухвалила закон, згідно з яким ім'я перекладача має бути зазначене на обкладинці книги, на сторінках перекладу ми не знайшли імені перекладника, а сам переклад сходиться радше на переспів з чималою кількістю помилок. Ось один з прикладів такого перекладу:

Report from Patrick Hennessey, M.D., M.R.C.S., L.K.Q.C.P.I., etc., etc., to John Seward, M.D. [13, с. 129].

Переклад опублікований видавництвом Школа: Звіт Патріка Хеннесі Д.М., M.R.C.S. L.K.Q.C.P.I. і т.д., Джонови Сьюарду, Д.М. [14, с. 161].

Переклад В. Горбатька: Лист від Патріка Хеннесі, доктора медицини, члена Королівської корпорації хірургів, ліценціата Королівської ірландської корпорації лікарів і т.д. і т.п., адресований Джону Сьюарду, доктору медицини [15, с. 197].

Тлумач видавництва «Школа» знехтував перекладом абрєвіатур і залишив читача у здогадках, певно сподіваючись, що «імпліцитний читач» (за В. Ізером – *der implizite Leser*) є «ідеальним читачем».

Дещо суперечливим є переклад словосполучення «*bloofer lady*» (див. 13, с. 147). У версії, видавництва «Школа», перекладач залишає словосполучення неперекладеним та у виносках робить позначку: баба-яга [14, с. 180], тоді як В. Горбатько перекладає це як «*файна пані*» [15, с. 225]. Звичайно, переклад цього неологізму є дещо суперечливим, однак контекстуальний аналіз підтверджує доречність еквіваленту, який запропонував В. Горбатько. До того ж, є вірогідність того, що «аграматикалія» (за М. Ріффатером) «*bloofer*» є трансформованою лексемою «*beautiful*», яку Б. Стокер міг запозичити у Ч. Діккенса з твору «Наш спільний друг» («*boofer lady*»), де вона має таке саме значення. Отже, хоча «[с]ьогодні перекладач художньої літератури вільніший у своїй творчості й має право користуватися усім багатством виражальних засобів власної мови» [16, с. 28], невідомий перекладач вирішив не надавати у тексті-перекладу український еквівалент, а натомість у виносці подати чи то пояснення, чи то переклад.

Отож, проявом перекладацької індивідуальності В. Горбатька, яка простежується в зонах підвищеної креативності, є декомпозиція англійських монолексем в тексті перекладу, переклад стилістично нейтральних лексем стилістично маркованими, ідіоматичний пере-

клад. Перекладацькі хиби В. Горбатька носять як типовий, так і поодинокий характер і відображаються на лексичному, граматичному та контекстуальному рівнях. Типові помилки в свою чергу підрозділяються на три групи: неуважність перекладача; неправильний переклад лексем, зокрема тих, що позначають сімейні стосунки; аналітичний характер закличної форми в українських перекладах. Мовна особистість В. Горбатька характеризується наступним чином: текстова, українська, діалектна, універсальна мовна особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левин Ю. Перевод и бытие литературы / Ю. Левин // Вопросы литературы. – 1979. – № 2. – С. 10-18.
2. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. – Київ : Смолоскип, 2009. – 342 с.
3. Григорій Кочур і український переклад : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ ; Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р. / [редкол. : О. Чередниченко (голова) та ін.]. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. – 280 с.
4. Топер П. Перевод и литература: творческая личность переводчика / П. Топер // Вопросы литературы. – 1998. – № 6. – С. 178-199.
5. Хан О. Г. Вплив творчої індивідуальності перекладача на процес і результат перекладу / О. Г. Хан // Нова філологія. – 2009. – № 34. – С. 310-317.
6. Мазур О. В. Перекладацький метод Анатолія Онишка : а втореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Мазур Олена Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2011. – 21 с.
7. Шевченко О. Н. Языковая личность переводчика : на материале дискурса Б. В. Заходера : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Шевченко Ольга Николаевна ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2005. – 22 с.
8. Новикова М. А. Проблемы индивидуальности стиля в теории художественного перевода : (стилистика переводчика) : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра філол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание» / Новикова Мария Алексеевна ; Ленинград. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград, 1980. – 27 с.
9. Austen J. *Pride and Prejudice* / J. Austen. – London : Wordsworth editions Ltd., 2007. – 329 p.
10. Остен Дж. Гордість і упередженість / Дж. Остен ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Фоліо, 2005. – 350 с.
11. Palahniuk Ch. *Diary / Ch. Palahniuk*. – the USA : Doubleday, 2003. – 262 p.
12. Палагнюк Ч. Щоденник / Ч. Палагнюк ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Фоліо, 2009. – 350 с.
13. Stoker B. *Dracula* / B. Stoker. – London : Wordsworth Edition Ltd, 2000. – 327 p.
14. Стокер Б. Граф Дракула : роман / Б. Стокер. – Харків : Школа, 2006. – 382 с.
15. Стокер Б. Дракула / Б. Стокер ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2007. – 480 с.
16. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.